

**ANTİKÇAĞDA EVLİLİKLERLE KURULAN MÜTTEFİKLİKLER:
I. ANTİOKHOS**

Ercüment YILDIRIM

ÖZET

Tarih boyunca hanedanlar kendi soylarını halk tabakasıyla karıştırmak istemediklerinden başka ülkelerin hanedanlarıyla evlilikler yapmıştır. Bu evlilikler soyluluklarını koruma amacı dışında ülkenin topraklarını korumak, vasal krallıkları otorite altına almak, siyasi nüfuzu genişletmek ve ittifak kurmak gayesini de taşımıştır. Yazılı tarihin başlangıcından 19. yüzyıl Avrupa'sına kadar uzanan süreçte evliliklerle müttefiklik kurmak politik bir gelenek haline gelmiştir. Bu çalışmada Anadolu'da kurulan ilk devletlerin yaptıkları hanedan evliliklerinden örnekler verilerek, bu siyasi anlayışın nasıl oluştuğu açıklanarak, kendisi de siyasi bir evliliğin sonucu doğan I. Antiokhos'un siyasi yaşamının evliliklerin sağladığı ittifaklarla nasıl şekillendiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: I. Antiokhos, antik ittifaklar, Kommagene, Roma.

**MARRIAGES ESTABLISHED ALLIANCES IN ANCIENT PERIOD:
ANTIOCHUS I**

ABSTRACT

Throughout the history, the dynasties have made marriages with the dynasties from different countries as they didn't want to combine their own descendants with common people. In addition to the idea of protecting their nobility, these marriages aimed to protect territory of the country, to take the vassal kingdoms under the authority, to expand the political influence and to form alliance, too. Alliance through the marriages has become a political tradition during the process from the beginning of the written history until Europe of the 19th century. In this study, the occurrence of this political understanding was explained by giving examples of dynasty marriages of first states at the Anatolia. Also, it was tried to explain political life of Antiochus who was born as a result of a political marriage himself, and how this political life was formed by the alliances of marriages.

Key Words: Antiochus I, Ancient Alliances, Commagene, Roman.

1. Giriş

Tarih boyunca hanedanlar kurdukları müttefiklikleri sağlamlaştırmak veya yeni ittifaklar kurmak için akrabalık tesis etmişlerdir (*Duymuş 2009: 17–23; Snell 2005: 224–225; Tetlow 2004: 11–24*). İnsanların yaşamında evlilikler sadece iki insanın birlikte yaşama kararı almasının ötesinde bu iki kişinin bağlı bulunduğu ailelerin de yakın ilişkiye geçmesini sağlamıştır. Özellikle birbirinden maddi ve siyasi çıkar sağlanabilecek aileler oluşturdukları evlilik akitlerinde yalnız evlilik amacını gütmemiş kendi aralarında vardıkları anlaşmayı da evlilik müessesine yüklemişlerdir. Devletlerinin çıkarlarını korumaya çalışan hanedanların uyguladıkları, “siyasi evlilik” olarak da adlandırılan bu politika ilk devletlerden başlayıp 19. yüzyıl Avrupa’sına kadar uzanan süreçte sıklıkla kullanılmıştır (*Hamblin 2006: 263; Kuhrt 1995: 98; Kann 1974: 10–23*). Makale sınırlarının çok ötesinde olan evliliklerle kurulan müttefiklikler konusunu incelerken Anadolu’da bu konudaki ilk örnekler açıklanarak bu siyasi geleneğin oluşma süreci açıklanacaktır. Sonrasında evliliklerle kurulan müttefikliklerin en ilginçlerinden biri olan I. Antiokhos örneği incelenecektir.

Müttefiklik dışında hanedanlıklar arasında akrabalık kurmanın en temel amaçlarından biri de kendilerini “soylu” olarak tanımlanan iki aile arasında kan bağı oluşturulmasıdır. Bunun en ilginç örneğini Mısır kraliçesi Ankhesenpaam’ın (Ankhesenamun) Hitit kralı Şuppiluliuma’dan oğullarından birini istemesidir. Şuppiluliuma Kargamış’ı kuşatırken Mısır kraliçesinin gönderdiği elçilik heyeti Ankhesenpaam’ın mektubunu getirmiştir. Mektupta: “Kocam öldü, oğlum da yok. Dediklerine göre çok oğlum varmış; birini bana verebilirsin, benim kocam olsun. Uşaklarımdan birini almak istemiyorum. Kocam olmalarına gönlüm razı değil” denilmektedir (*Akurgal 1998: 81; Alp 2001: 97–98; Bryce 1999: 194*). Şuppiluliuma, bu isteği kuşkuyla karşılamış ve durumun araştırılması için Mısır’a elçiler göndermiştir. Elçiler Mısır’dan ikinci bir mektupla geri dönmüştür. Kraliçe bu mektubunda “Neden öyle söyledin? “Onlar beni aldatıyorlar.” Eğer Oğlum olsaydı, kendimin ve ülkemin küçük düşmesini başka bir ülkeye yazar mıydım? Sen bana inanmadın ve bana böyle yazdın. Kocam öldü. Oğlum (da) yoktur. Bir hizmetkârımı hiçbir zaman almayacağım ve onu kocam yapmayacağım. Ben başka bir ülkeye yazmadım, (yalnız) sana yazdım. Senin oğullarının çok olduğunu söylüyorlar. Bana bir oğlunu ver, o benim kocam Mısır ülkesinin (de) kralı (olsun)!” diyerek sitemini ve yaptığı işin çok övünülecek bir şey olmadığını anlatmaktadır (*Bryce 2003: 183–185; Burney 2004: 22–23; Collins 2008: 27–29*). Bunun üzerine Şuppiluliuma, Mısır kraliçesinin isteğine uyararak oğlu Zannanza’yı Mısır’a göndermiştir. Hitit prensi Zannanza, kraliçenin düşmanları tarafından öldürülmüş ve dönemin iki büyük gücü arasında ittifakla sonuçlanabilecek bu girişim önlenmiştir. Zannanza’nın öldürülmesinin ardından Şuppiluliuma, Mısır’a savaş ilan ederek Mısır egemenliğinde

bulunan Suriye topraklarını işgal etmiştir (*Gates 2011: 145; Chavalas 2006: 259*).

Evliliklerde dostluk kurmak isteyen taraf genellikle kendi kızı ve kız kardeşini diğer ülkenin kralı veya kral adayı ile evlendirmektedir. Genel kaniya göre bu durum diğer tarafa karşı bir üstünlük verildiğini göstermektedir. İki büyük devlet arasında kalan küçük devletler bu devletlerden biriyle kan bağı kurarak müttefiklik sağlama yolunu sıklıkla kullanmışlardır. Bu durumun en erken örneklerinden biri M.Ö. 1410–1400 yılları arasında Mitanni Kralı olan Artatama döneminde gerçekleşmiştir (*Bryce 1999: 157–158; Chahin 2001: 32–33; Kuhrt 1995: 293–294*). Artatama döneminde Hitit Devleti'nin hızla Kuzey Suriye üzerinde etkinliğini artırması ve Mitanni topraklarına karşı düşmanca bir tutum içinde girmesi üzerine Artatama Hitit Devleti'nin karşısında durabilecek en büyük güç olan Mısır Devleti ile ittifak yoluna gitmiştir. Yaptığı ittifakı sağlamlaştırmak ve Mısır Firavunu IV. Tutmosis'i onurlandırmak amacıyla da kızını ona eş olarak vermiştir (*Bunson 2002: 55–57; Karauğuz 2002: 203; Kinal 1962: 94*). Artatama'nın kurduğu bu akrabalık ilişkiler kendinden sonra gelen Mitanni kralları tarafından da devam ettirilmiş hatta Mısır firavunlarıyla akrabalık kurarak ittifaklar oluşturmak Mitannilerin devlet politikası haline gelmiştir (*McIntosh 2005: 91–97; Diakonoff 1991: 276*).

Günümüze kıyasla iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişmediği eskiçağda devletlerin sınırları geliştikçe uzak eyaletlerde ve vasal krallıklarda otoriteyi sağlamak sorun haline gelmiştir. Hitit Devleti'nden Roma İmparatorluğu'na kadar sınırları merkezden yönetilemeyecek kadar genişleyen tüm devletler, önemli kentlerin ve bağlı krallıkların idaresini valilere emanet etmişlerdir. Geniş yetkilere sahip bu valiler merkezi idare güçlü olduğu zamanda krala itaat edip görevlerini yerine getirirken merkezi otoritenin zayıfladığı durumlarda bağımsızlıkları için mücadele vermişlerdir. Eyalet valileriyle bağlı krallıkların yöneticilerini merkezi otoriteye bağlı hale getirmek için izlenen yöntemlerin biri de akrabalık bağı kurmak veya kraliyet ailesinin üyelerini bu görevlere getirmek olmuştur. Hitit Devleti'nin en yetenekli krallarından biri olan Şuppiluliuma bu yöntemleri mükemmel şekilde uygulamıştır (*Altman 2012: 145–147; Leick 2007: 505–506; Assmann 2011: 216–217*). Şuppiluliuma, ele geçirdiği şehir devletlerinin krallarına Hititli prensler vermek suretiyle akrabalık tesis ederek bu kralları vasalı durumuna getirmeyi başarmıştır. Buna örnek olarak Hayaşa prensi Hukkanas'a kız kardeşini vermesini, bir kızını Mitanni kralının oğlu Mattiwaza'ya, diğer bir kızını da Mira Kralı Maşuiluvas'a vermesini gösterebiliriz. Bir yandan akrabalık kurmak suretiyle hâkimiyet sahasını genişletirken diğer yandan da oğullarını ve yakın akrabalarını birer vasal kral olarak ele geçirdiği ülkelere tayin etmiştir. Buna örnek olarak da oğullarından Telipinu'yu Halep'e, Piişşili'yi ise Kargamış'a kral olarak tayin etmesini gösterebiliriz (*Kinal 1962: 94: 102; Bryce 1999: 174; Darga 1984: 57*).

Hanedanlar arasında olan evliliklerde iki tarafın üzerinde anlaşamadığı konuların başında çeyiz gelmektedir. Hanedanlar çeyiz olarak birbirlerine askeri destek, toprak, değerli madenlerden yapılan hediyeler vermişlerdir. Hediye olarak iki tarafın birbirine gönderdiği hediyeler sadece maddi çıkar amacıyla değil sağladığı prestij için de önemli olmuştur (McIntosh 2005: 163–164; Blundell 1995: 119–120; Marsman 2003: 384–386). Eskiçağ devletleri arasında yapılan yazışmaların bir bölümünü evlilikler için istenen çeyizler oluşturmuştur. Özellikle Amarna mektuplarında Mitanni ve Mısır hanedanlıkları arasında yapılan evlilikler konu edinilmiştir. Bu yazışmalarda iki taraf birbirine “kardeşim” şeklinde hitap etmiştir. Bu durum iki tarafın protokol bakımından birbirine denk olduğunu gösterdiği gibi aralarında kurdukları akrabalığında göstergesi de sayılabilir. Amarna mektuplarından takip ettiğimiz evliliklerden biri Mısır Firavunu III. Amenophis’in Mitanni Kralı II. Şutturna’nın kızı olan Kilu-Hepa’yla olan evliliğidir. Bu evliliği kutlamak amacıyla II. Şutturna, III. Amenophis’in saltanatının 10. yılında (M.Ö.1381) bir kutlama mesajı göndermiştir (Roaf 1992: 136; Podany 2010: 195–196; Fletcher 2000: 64–68).

Mitanni kralları sadece Hitit tehlikesine karşı değil kendi aralarındaki mücadelelerde de Mısır’dan yardım alabilmek için akrabalık kurmaya çalışmışlardır. Bunun en ilginç örneklerinden birini Mitanni Kralı Tuşratta’nın Mısır’a gönderdiği ve dönemin diplomatik dili olan Akad dilinin yerine Hurri dilinde yazılmış olan 494 satırlık mektupta görmekteyiz. Bu mektup Tuşratta’nın kızı Tadu-Hepa için Mısır’dan yeteri kadar altın gelmediği anlatılmakta ve sitem edilmektedirken aslında evliliğin siyasi maksadı da açıklanmaktaydı (Ünal 2007: 102; Marsman 2003: 384; Collins 2008: 21–22; Kitchen 1962: 33). M.Ö. 1365 yılında Mitanni Kralı II. Şutturna ölünce yerine kardeşi Tuşratta tahta çıkmıştır. Tuşratta’nın tam otorite kuramamasından istifade eden Hurri kökenli II. Artatama Asur ve Hitit Devletlerinden yardım alarak ayaklanmıştır. II. Artatama’nın bu iki büyük devleti arkasına alarak ayaklanması üzerine müttefik arayışına giren Tuşratta, Hitit ve Asur gibi büyük güçlerin karşısında durabilecek olan Mısır Krallığı ile ittifak arayışına girmiş ve M.Ö. 1352 yılında kızı Tadu-Hepa’yı kraliyet evliliği için Mısır’a göndermiştir. Tuşratta, bu evlilikle siyasi üstünlük elde etmiş ve ülkesindeki otoritesini daha da sağlamlaştırmıştır. Tuşratta, evliliğin gerçekleşmesinden sonra III. Amenophis’den gönderdiği kızının altından bir heykelini istemiştir. Tuşratta da hastalıkla mücadele eden damadına Hurri baş tanrıçası İstar’ın bir heykelini göndererek şifa bulmasını dilemiştir (Roux 1996: 231; Günaltay 1987: 275).

Yazılı tarihin başlangıcından sonra Anadolu’da kurulan ilk büyük devletler olan Hitit ve Mitanni Devletleri ile Kuzey Suriye’de siyasi nüfuzu ve ekonomik çıkarları olan Mısır Krallığı arasında evlilikler yoluyla pek çok defa müttefiklikler kurulmuştur. M.Ö. 12 yüzyıla gelindiğinde Ege Göçleri ile Ön Asya’nın etnik ve siyasi yapısı tamamen değişmiş olsa da hanedanlar arasındaki evlilik-

lerle müttefiklik kurma politikası değişmemiş hatta siyasi bir teamül haline gelmiştir. Yaklaşık 1000 yıl sonra tarih sahnesine çıkacak olan I. Antiokhos'dan önce Anadolu'daki siyasi güçler evliliklerle ittifak kurma politikasında uzmanlaşmışlardı.

Ege Göçleri sonucunda ortadan kalkan Hitit ve Mitanni Devletleri'nin yerine hâkimiyet sahibi olan Asur ve Urartu Devletleri birbirleriyle sonu gelmez savaşlar yaparken kuzeyden gelen İskitler Asur için büyük bir tehlike olmuşlardır. İskit süvarilerini savaşarak durdurmayı başaramayan Asur kralları siyasi evlilikleri topraklarını korumak için kullanmışlardır. Bu politikayı ilk uygulayan Asur Kralı Asurhaddan (M.Ö. 680- 669) İskit hükümdar ailesiyle yakınlaşmanın yolunu bulmuş ve yaptığı anlaşmayla saldırılara son vermiştir. Oluşan bu güven ortamının devamını sağlamak için Asurhaddan kızını İskit Kralı Bartatua ile evlendirmiştir (Durmuş 1997: 280 – 281; Erzen 1992: 39; Halaçoğlu 1995: 25). Asur Krallarının en güçlülerinden olan Asurbanipal'ın de (M.Ö. 667- 626) krallığının topraklarını genişletmek için siyasi evlilikler yaptığını görmekteyiz. Eskiçağ tarihinin en büyük savaşlarından biri olan Kadeş Savaşı'nı yaparak Akdeniz ticaretine hâkim olmaya çalışan Hitit ve Mısır Devletleri yıkıldıktan sonra Suriye ve Filistin'de kurulan küçük devletler ile Asur Devleti arasında Akdeniz ticaretine hâkim olmak için yeni bir mücadele başlamıştır. Ege Göçleri'nden sonra Suriye'den Mısır'a uzanan Doğu Akdeniz boyunca kurulan küçük kent devletleri Akdeniz ticaretine hâkim olmuş ve Akdeniz'de oluşturdukları kolonileri sayesinde kısa sürede zenginleşmişlerdir (Kaser, 2011: 84–86; Sicker, 2000: 53; Greenspahn, 2003: 5–7; Hitti, 2004: 187). Bu zenginliğe ortak olmak isteyen Asur kralları Fenike kent devletleriyle sonu gelmeyen savaşlara tutuşmuşlardı. Asurlular bu kentlerin bazısına savaşarak hakim olurken Tyre (Tir) gibi bir yarımada üzerinde kurulan ve güçlü surlara sahip olan kentlerle de anlaşmalar yaparak ittifak kurmuşlardır. Asurbanipal uzun süre kuşatmasına rağmen ele geçiremediği Tyre kentinin hükümdarının kızıyla evlenerek şehir üzerinde nüfuz sahibi olmuştur (Lipinski 2006: 194–195; Moscati 1998: 44).

Asur Devletini yıkan Medler Anadolu'nun doğusuna hakim olurken Anadolu'nun batısında Lidya Krallığı egemenliğini kabul ettirmiştir. Anadolu'yu kendi aralarında paylaşmak için mücadele veren Med kralı Cyaxares ile Lidya kralı Alyattes'in orduları M.Ö. 585 yılında, Kızılırmak'ın doğusunda karşılaşmışlardır (Farrokh 2007: 36; Briant 2002: 22). Bu sırada Miletoslu bilgin Thales'in o yıl içinde olacağını daha önceden bildirdiği güneş tutulmasını ilahî bir ikaz olarak kabul eden bu iki devlet barış antlaşması yapmışlardır. Kabul edilen bu antlaşmanın nihai olması için de Lidya Kralı Alyattes, kızı Aryanes'i Med Kralı Kiyeksar'ın oğlu Astyages'e vererek aralarındaki dostluğun akrabalık bağlarıyla daha da kuvvetlenmesini sağlamıştır (Günaltay 1987: 119; Seton 2003: 91; Kuhrt 2009: 39).

Antik tarihin en büyük kahramanı olarak nitelenen İskender, (III. Aleksandros) de yaptığı evliliklerle siyasi bağlantı kurmaya ve bu yolla devletin sınırlarını genişletmeye çalışmıştır. Makedonyalı genç kral bir kral olan Büyük İskender önce yarımada'daki Yunan birliğini sağlamış, M.Ö. 334 yılında ise Anadolu'daki Pers hâkimiyetine karşı mücadeleye girişmiştir (Arr. anab. IV.11–18; Ruf. hist. III. 1-7; Stoneman 1997: 44–61; Fox 1974: 166–226; Cummings 2004: 206–310). M.Ö. 336 yılında Büyük İskender III. Darius'un kızı Statira ile evlenmiştir. III. Darius'un suikast sonucu ölmesi üzerine Büyük İskender kendisini Pers tahtının meşru mirasçısı ilan etmiştir. Bu evliliğin kendisine sağladığı siyasi itibarı kullanarak Büyük İskender "Asya Kralı" unvanını kullanmaya başlamıştır (Öztuna 1989: 78; Mansel 1971: 447).

Böylece hanedanlar arası evliliklerin sadece müttefiklik amacı taşımadığını ülke sınırlarını genişletmek, krallığa karşı yapılan saldırıları engellemek, bağlı krallıkları kontrol altında tutmak, askeri güçle alınamayan bölgeler üzerinde nüfuz oluşturmak amacıyla da yapıldığını görmekteyiz. Anadolu'daki ilk büyük devletlerin kurulmasından I. Antiokhos'un doğduğu M.Ö. 96 yılına gelinceye kadar devletlerarasında akrabalık kurmak siyasi bir politika unsuru haline gelmiştir.

2. I. Antiokhos

Seleukos Krallığı'na bağlı Kommagene Eyaleti'nin son satrapı olan Ptolemy krallığın parçalanmasını fırsat bilerek M.Ö. 163 yılında, Samosata'da bağımsızlığını ilan etmiştir (Bevan 1873: 157; Mcging 1986: 72–73). Samosata, Fırat Nehri'nin önemli geçitlerinden biri üzerine kurulduğundan önemli ticaret gelirine sahip olmasından dolayı şehir ve buna bağlı olarak krallık kısa zamanda zenginleşmiştir. Kommagene'nin etrafının çeviren Parth ve Roma gibi büyük devletler yüzünden yerel bir krallığın ötesine geçememiştir. Kommagene Krallığı kökenlerini aldığı Hellenistik özelliklerini korurken bir taraftan Parth diğer taraftan Roma etkisi altında kalmıştır (Charlesworth 1974: 112; Dalyan 2007: 2–17; Blaylock 1990: 81–135). Ptolemy ölümünden sonra yerine II. Sames Theosebes Dikaios (M.Ö. 130 – 109) geçti. II. Sames'in en önemli icraatı Samosata'nın güvenliğini sağlamak için surlarla inşa ettirmesi olmuştur. Kommagene Krallığı'nın Fırat Nehri'ni geçen ticaret yollarının güvenliğini sağlanmasından dolayı Samosata hızla zenginleşmiştir. Bu ticaretten büyük gelir elde eden II. Sames bu kazancı Samosata kentinin imarı için harcamıştır (Sullivan 1990: 76–77; Goell 1996a: 429). Kendinden sonra gelen krallarından eklemeleriyle döneminin en güçlü surlarından birine sahip olan kent uzun zaman Roma gibi güçlü düşmanları durdurmayı başarmıştır. II. Sames'den sonra I. Mithridates Callinicus (M.Ö. 109) tahta çıkmıştır (Andrade 2009: 102). I. Mithridates dönemi Anadolu'da siyasi dengelerin değişmeye başladığı dönem

olmuştur. Bu dönemde Roma İmparatorluğu artık Anadolu'ya yerleşmek için ilerlemeye başladığı, doğuda Armenia ve Pontus Krallıkları'nın akrabalıklarla kurduğu ittifakı geliştirdiği, Parth Devleti'nin kendi iç karışıklıklarıyla uğraştığını, Suriye'de Hellenistik kültürün hala varlığını devam ettirdiğini görmekteyiz (Ross 1978: 155). Kommagene Krallığı bu büyük güç mücadelesinin içinde varlığını devam ettirmek için mücadele verirken kimi zaman savaş kimi zaman ise barış ve ittifak yolunu tercih etmiştir. Suriye ile Kommagene arasında yapılan barış ittifakının bir bölümü olarak I. Mithridates Callinicus Suriye'nin Grek kökenli prensesi VII. Laodice Thea ile evlenmiştir. Bu evlilikten Kommagene Krallığı'nın en ünlü kralı I. Antiokhos Theos doğmuştur (Crothers 1998: 34–38; Chamoux 2003: 228).

Dünya tarihine adının Nemrut Dağı'na yaptırmış olduğu tapınak ve mezar yapıtlarıyla kazıyan I. Antiokhos Theos tapınak mezarında bulunan büyük kült yazıtını: “Pers ve Makedonya ve Kommagene ülkesindeki bütün tanrıların ilgi ve rahmetinin böyle hareket edenlerin üzerinde olmasını niyaz ediyorum. Zamanın akışı içinde her kim, bu ister bir kral ister bir hükümdar olsun, bu ülkenin yönetimini devraldığında, bu kanunu ve bize ibadeti korur ve sürdürürse, benim hayır dualarımla, tüm rahmetli atalar ve tanrılar ondan razı olsun; bu kanuna karşı gelen ve tanrılara saygısızlıkta direnenin ise her türlü felaket başına gelsin.” sözleriyle tamamlamıştır (Başgelen 1998: 35). Bu sözlere göre I. Antiokhos sadece kendi ülkesinin değil Pers ve Makedon tanrılarını da kendine kutsal kabul etmiştir. İlk bakışta bunun temel nedenin Pers kökenli babası I. Mithridates Callinicus ile Hellen kültürüne mensup annesi VII. Laodice Thea olduğu akla gelmektedir. Bunun ötesinde iki farklı kültüre mensup hanedan ailelerinden aldığı özellikleri birleştirerek doğu ve batı arasında ortak bir kültür yapısı oluşturmaya çalışan I. Antiokhos tahtta kaldığı süre boyunca oluşturduğu bu kültür yapısını kullanarak ittifaklar oluşturmayı başarmıştır (Andrade 2009: 94–97; Farrokh 2007: 129; Green 1993: 20–24; Goell 1996b: 30; Goodman 1997: 247–248).

I. Antiokhos babası I. Mithridates Callinicus'un ölümü üzerinde M.Ö. 70 yılında tahta çıkmıştır. I. Antiokhos'un tahta çıktığı ilk dönemde Roma Anadolu'yu ele geçirmek için bazen diplomasi bazen savaş yolunu kullanıyordu. Savaşı ve diplomasiyi çok iyi kullanan I. Antiokhos Roma'yı Kommagene Krallığı'ndan uzak tutmayı başarmıştır. Antik kaynakların I. Antiokhos'dan ilk bahseddiği M.Ö. 69 yılında Lucullus'un Armenia Kralı Tigranes'e karşı yürüttüğü sefer esnasında olmuştur (Plut. Luc. XI.3–4; Cass. Dio XXXVII.7). Lucullus M.Ö. 71 yılında Mithridates'e saldırmış ve Pontus Krallığı'nın tamamını ele geçirmiştir (Mcging 1986: 156–158; Chamoux 2003: 150; Mackay 2004: 136). Mithridates, Lucullus'un elinden kaçarak kayınbiraderi olan Armenia Kralı Tigranes'e sığınmıştır. Armenia ve Pontus Krallıkları'nın daha önce oluşturdukları müttelikliği sağlamlaştırmak için Tigranes'in kızı ile Mithridates'in evlenmesine rağmen

Tigranes Roma ile ters düşmek¹ istememiştir (Plut. Luc. V.1; Redgate 1998: 75; Mayor 2009: 290). Lucullus ve generalleri Armenia'nın zenginliklerine ulaşmak ve ün kazanmak için yeni bir saldırı düzenlemişlerdir. M.Ö. 69 yılında Lucullus ve Mithridates tarafından ortak yönetilen büyük bir orduyu imha ederek Tigranes'in başkenti olan Tigranakert'i ele geçirdi. Bu esnada I. Antiokhos Roma ile herhangi bir çatışmaya girmekten kaçınarak krallığını korumaya çalışıyordu (Plut. Luc. VI.5; Mcging 1986: 168. Mayor 2009: 293; Ussher 2003: 557).

Roma'nın Anadolu'ya hızla yayılması I. Antiokhos'un yeni müttfikler aramasına sebep olmuştur. Anadolu'da kurulan krallıklar arasında ittifak kurmanın en kolay yolu hanedanlar arasında evliliklerin yapılması olmuştur. I. Antiokhos'da bu yolu izleyerek Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes'in kızı Prenses Isias Philostorgos ile evlenmiştir. Bu evliliğin temel gerekçesi iki soylu hanedanın bir araya gelmesi olmasına rağmen kuzeyde Armenia Krallığı'nın genişleme politikası, Parthların batıya doğru ilerleme girişimleri ve Roma'nın Anadolu'yu ele geçirme emelleri bu evliliği siyasi birlikteliğe dönüştürmüştür (Goell 1996a: 348–355; Sullivan 1990: 197).

M.Ö. 66 yılında Pompeius, (Plut. Pom. V. 79–80; Boak 1965: 161) Roma Senatosu tarafından Pontus ve Armenia'yı ele geçirme vazifesiyle görevlendirildiğinde Batı Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden asker toplayarak Mithridates'in ordusunu bozguna uğratmasına rağmen onun Armenia'nın doğusuna kaçmasını engelleyemedi (Plut. Luc. XXXI.1; Redgate 1998: 71; Seager 2002: 53–54). Pompeius, Artaxata'ya ilerlemeye başlayınca şehirde bulunan Tigranes yaklaşan Roma ordusu ile karşılaşmamak için kaçtı ve şehir teslim oldu (Mayor 2009: 319; Ussher 2003: 576). Pompeius bölgeden çekilirken oluşacak otorite boşluğundan Parthların faydalanmasını engellemek için Tigranes'e krallığı geri verilerek Roma'nın Armenia'ya atadığı ilk bağlı kral oldu (Redgate 1998: 78; Karras-Klapproth 1988: 136–137; Seager 2002: 54–61). Anadolu'nun doğusunda hâkimiyeti sağlayan Pompeius ordularını güneye yönelterek Suriye'nin tamamını imparatorluğa bağlamış ve M.Ö. 63 yılında Pompeius Suriye Eyaleti'ni (Provincia Syria)² kurmuştur (Briant 2002: 837; Dignas 2007: 12; Edwell 2007: 11–17). Suriye Eyaleti'nin kurulmasından sonra Roma İmparatorluğu ve Kommagene Krallığı komşu olmuştur. Pompeius döneminde Roma Anadolu'nun güneydoğusunda henüz askeri ve siyasi örgütlenmesini tamamlayamamıştır. Doğuda ise güçlü Parth Devleti Roma'nın ilerleyişinden rahatsızlık duymaktaydı. Roma generalleri Parth ilerleyişini engelle-

¹ Tigranes; Corduene, Sophene ve Adiabene'yi hakimiyetleri altında birleştirerek oldukça büyük bir imparatorluk kurmuştu. Bu sebepten Roma ile çıkacak bir antlaşmazlık Tigranes'in isteyeceği bir durum değildi.

² Pompeius tarafından kurulan eyalet Müslümanlar tarafından fethedilene kadar yaklaşık yedi yüzyıl boyunca Roma ve Bizans egemenliğinde kalmıştır.

mek ve bölgedeki örgütlenmelerinin tamamlamak için zamana ihtiyaç duymuşlardır. Bunun için bölgedeki yerel krallıkları destekleyerek onların varlıklarını devam ettirmesine izin vermişlerdir (Plut. Pom.XLV.3–5; Huzar 1978: 174; Briant 2002: 837; Dignas 2007: 12; Edwell 2007: 11–17; Redgate 1998: 78). Bu krallıklardan biri de Kommagene Krallığı olmuştur. Roma ve Partlar arasında sınır kabul edilen Fırat Nehri'nin önemli geçitlerinden biri olan Samosata'yı elinde tutan Kommagene Kralı I. Antiokhos ile Roma Generali Pompeius bir barış anlaşması yaparak müttefikliklerini ilan etmişlerdir (Seager 2002: 58). Bu ittifakın oldukça önemsenmesinden dolayı M.Ö. 59 yılında Kommagene Kralı I. Antiokhos'a "Toga Praetexta" imtiyazı verilmiş ve Roma Senatosu tarafından resmi müttefik olarak tanımlanmıştır. Ayrıca I. Antiokhos'a verilen önemin bir göstergesi olarak gönderilen hediyelerin içinde bir fildişi asa ile nakış işlemlerle süslü bir çüppe yer almıştır. Bu geleneksel hediyeler sadece Roma'nın en yakın müttefiklerine verilmiştir. I. Antiokhos'a bahsedilen hediyelerin en büyüğü ise Zeugma kenti olmuştur. Zeugma kenti tarihi boyunca hem Fırat Nehri'nin en önemli geçitlerinden biri olmuş hem de sahip olduğu ticari potansiyelden dolayı ekonomik bir güç haline gelmiştir (Bowersock 1983: 36; Sullivan 1990: 194; Sands 2009: 216).

I. Antiokhos, Pompeius ile sadece basit müttefiklikten ileri giderek kişisel bir dostluk kurmuştur. Bu dostluğun bir göstergesi olarak I. Antiokhos, Pompeius ile Julius Caesar arasındaki iç savaş sırasında 200 süvariden oluşan bir kuvveti Pompeius'a yardım için göndermiştir (Rawlinson 1893: 277; Hitti 2004: 250–251). M.Ö. I. yüzyılın iki süper gücü olarak nitelenebilecek Roma ve Parth Devletleri'nin arasında sıkışmış olan Kommagene Kralı I. Antiokhos Roma ile olan yakınlaşmasına denge unsuru olması için M.Ö. 40 yılında kızı Laodice'yi Parth Prensi II. Orodes ile evlendirmiştir. Böylece hanedanlar arasında yapılan evliliklerin sağlayacağı uzlaşma ve devamında ittifak politikasını devam ettirmiştir (Rubin 2009: 97–98; Braund 1996: 78). I. Antiokhos, bir taraftan Roma Generali Pompeius ile olan kişisel yakınlığını diğer taraftan Laodice'nin yaptığı evlilikle kurduğu akrabalığı kullanarak krallığının topraklarını korumayı başarmıştır (Sagona 2006: 115–117; Sullivan 1990: 178–193; Chahin 2001: 190–192).

I. Antiokhos'un bir diğer başarısı da doğu – batı yönünde uzanan ve Zeugma ile Samosata'dan geçen ticaret yollarının oluşan siyasi istikrar sebebiyle daha işlek hale gelmesiyle Kommagene Krallığı'nın zenginleşmesidir. Bu zenginliği I. Antiokhos Nemrut Dağı'nda yaptırdığı mezar gibi faaliyetlerinde kullanmıştır (Crowther 2003: 41–80; Sullivan 1978: 732–798; Goell 1957: 4–22; Düppenbecker 1991: 39–45; Dörner 1967: 195–210). I. Antiokhos'un ustaca planlanmış diplomatik çabaları, Roma ile kurduğu dostluk ve Parth hanedanlığıyla oluşturduğu akrabalık ülkesinde M.Ö. 62 – 38 yılları arasındaki dönemi barış ve refah içinde geçirmesini sağlamıştır. Bu dönemde I. Antiokhos kendisi-

ni de tanrılaştıran yeni bir dini anlayışı halkına benimsetmeye çalışmıştır (Goell 1996b: 30; Green 1993: 70).

I. Antiokhos evliliklerle kurduğu ittifakların bir diğerini ise kızını Atropatene Kralı I. Artavasdes'e vererek gerçekleştirmiştir. Atropatene Krallığı M.Ö. 4. yüzyılda başkenti Gazaka olmak üzere günümüz Azerbaycan toprakları üzerinde kurulmuştur. Ahameniş Hanedanının devamı sayılabilecek olan bu krallık kısa sürede günümüz İran'ının kuzey bölgelerini el geçirerek güçlenmiştir. Roma, sınırlarını Fırat Nehri'ne kadar genişletmesiyle Parth ve Atropatene Krallıkları ile komşu olmuştur (Sullivan 1990: 288; Huzar 1978: 159–160). Roma'nın dünya hâkimiyeti mantığıyla hareket etmesi ve sürekli sınırlarını genişletmeye çalışması Parth ve Atropatene Krallıkları ile yeni bir çatışmanın başlamasını kaçınılmaz kılmıştır. Bir taraftan dönemin en büyük gücü Roma diğer taraftan Parth ve Atropatene Krallıkları tarafından kuşatılmış olan Kommagene sınırlı askeri gücünden dolayı hesaba katılmamaktaydı. I. Antiokhos askeri gücünün zayıflığını siyasi manevraları ve politik evlilikleriyle kapatmaya çalışmaktaydı. Bir taraftan Roma ile oluşturduğu dostluk diğer taraftan Parth ve Atropatene hanedanlıklarıyla kurduğu evlilik bağları Kommagene Krallığını ve I. Antiokhos'u güvence altına almıştı.

Barış dönemi I. Antiokhos'un damadı II. Orodes'in oğlu I. Pacorus'un Fırat Nehri'ni geçerek Roma topraklarına saldırmasıyla sona ermiştir. I. Antiokhos iki müttefikinin arasında kalmış ve sonunda Parthların yanında olmaya karar vermiştir (Farrokh 2007: 143; Butcher 2003: 37). Roma gibi dünyanın en büyük askeri ve siyasi gücünü karşısına alan I. Antiokhos bunun sonuçlarını hesaplamış olmalıdır. Roma'nın geleneksel askeri ve siyasi yapısını Anadolu'da henüz tam olarak uygulamayan Roma generalleri yerel krallıkları otoriteleri altında tutarak örgütlenmişlerdi. Kommagene Krallığı gibi yerel bir krallığın bu ihaneti cezazsız kalırsa diğer krallıklar da Roma'ya karşı ayaklanma cesareti bulabilirdi. Bunu önlemek için I. Antiokhos'un ve krallığının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için Marcus Antonius generali Publius Ventidius Bassus'u Kommagene Krallığı'nı Roma topraklarına katması için görevlendirdi (Ussher 2003: 708; Southern 1998: 107). I. Antiokhos'un bütün kuvvetleriyle Samosata kalesine çekilmesi üzerine Ventidius Bassus kenti kuşatmıştır. Kuşatma esnasında Roma kuvvetleri büyük kayıplar vermiş ve kenti ele geçirmeyi başaramamıştır. Ventidius Bassus kuşatmayı daha fazla devam ettirememiş ve I. Antiokhos'la barış yapmaya razı olmuştur. I. Antiokhos'un bu başarısı ona büyük özgüven ve halkının gözünde itibar kazandırmıştır (Huzar 1978: 175; Bunson 2002: 22).

I. Antiokhos'un ne zaman ne nasıl öldüğü hakkında antik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Smith 2006: 194). Bilinen M.Ö. 32 yılında oğlu II. Mithridates'in tahta geçmiş olmasıdır. II. Mithridates de babası gibi Romalılarla müttefik politikasına devam etmesine rağmen babası kadar iyi bir

politikacı olamamıştır. Roma ile yaptığı ittifakla kardeşi II. Antiokhos'u Roma'ya rehin olarak gönderdiği (M.Ö. 29) gibi Fırat Nehri'ni geçmek için stratejik öneme sahip olan Zeugma kentini de Roma'ya teslim etmiştir (Millar 1993: 29; Chahin 2001: 190–191). Kommagene Krallığı Roma'nın gölgesi altında yaklaşık bir yüzyıl kadar daha yaşamış M.S. 72 yılında Roma Generali Lucius Caesennius Paetus, IV. Antiokhos'u Romalılara karşı Parthlar ile birlikte bir komplo hazırlığı içinde olmakla suçlayarak tahttan indirmiş ve krallığı Roma'ya bağlı bir eyalet statüsüne getirmiştir (Millar 1993: 81; Verstandig 2001: 291; Hekster 2005: 99. Redgate 1998: 89 – 90; Wilkinson 2005: 63).

3. Sonuç

Uygarlık tarihinin başlangıcından itibaren hanedanlar arasında yapılan evliliklerin en temel amacı iki ülkeyi müttefik yapmak olmuştur. Bunun yanında Asur Kralı Asurhaddan gibi ülke topraklarını İskit saldırılarından korumak için yapılan anlaşmaları sağlamlaştırmak, Hitit Kralı Šuppiluliuma'nın ele geçirdiği şehir devletleriyle akrabalık tesis ederek bu kralları merkezi otoriteye bağlamak, Mitanni Kralı Tušratta'nın kızı Tadu-Hepa'yı Mısır firavunuyla evlendirerek ekonomik çıkar sağlamak gibi amaçlarla da evlilikler gerçekleştirilmiştir. Tarih boyunca krallar kendilerinden önce yaşayan büyük kralların soyuna bağlı olmayı bir itibar vesilesi saymışlardır. Örneğin I. Antiokhos, Pers Kralı Büyük Darius ile Makedonyalı Büyük İskender'in soyundan geldiğini iddia ediyordu. Soyunun itibarına dayanan I. Antiokhos Kommagene'nin yerel tanrılarıyla Pers ve Yunan kökenli tanrılarını bir araya getirerek kendi dünya görüşüne uygun bir din ve buna bağlı kaide ve düzenlemelerle yeni kültür oluşturmuştur. I. Antiokhos soyunun antik dünyanın en büyük iki kahramanının soyuna dayanmasını siyasi otoritesinin kaynağı olarak görmüştür.

I. Antiokhos'un siyasi görüşü ileriki dönemlerde dini bir saplantı haline gelecek ve kendisini tanrılara eş görmeye ve kendisinde tanrısal özellikler bulmaya başlayacaktır. Evliliklerle kurulan müttefiklik politikasını en iyi uygulayan krallardan biri I. Antiokhos olmuştur. Kendisi de Kommagene ile Suriye arasında yapılan barış anlaşmasının sağlanması için yapılan I. Mithridates Callinicus, Prenses Laodice evliliğinden doğmuştur. Hellen kültürünü benimsemiş bir anne tarafından yetiştirilen I. Antiokhos nüfusunun büyük kısmı doğu kültürünü benimsemiş bir halkı yönetmiştir. Usta bir politikacı olan I. Antiokhos tahta çıkmasının ardından Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes'in kızı Prenses Isias Philostorgos ile evlenmiştir. Bu evlilik ile hem Kommagene Krallığı'nın kuzeybatı komşusu olan Kappadokia ile müttefiklik sağlanmış hem de tahta geçecek olan çocuklarının soylu bir kan taşımasını garantilemiştir. Bu evlilik hakkında antik kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamasına rağmen Roma'nın bölgeye gelmesiyle bu evliliğin oluşturabileceği siyasi sonuçların ortadan kalktığı açıktır.

I. Antiokhos krallığını yönettiği yaklaşık 40 yıl gibi uzun süre boyunca ülkeyi askeri güçten çok politik zekâsıyla hem iç ayaklanmalardan hem de dışarıdaki güçlü devletlerin saldırılarından korumayı başarmıştır. I. Antiokhos'un politik alanda ileriye görme becerisini Roma Generali Pompeius ile yaptığı ittifakta ortaya koymuştur. M.Ö. I. yüzyılda yavaş yavaş Anadolu'ya yayılan Roma'nın kendisi için de bir tehdit unsuru olacağını gören I. Antiokhos Pompeius ile ittifak yapmıştır. Hatta Pompeius ile Julius Caesar arasındaki iç savaşa taraftar olarak Pompeius'a yardım göndermiştir. Yaptığı bu yardımın karşılığında hem Zeugma kenti ile ödüllendirilip büyük ekonomik gelir sağlamış hem de batıdan gelebilecek olan tüm Roma saldırılarını bertaraf etmiştir. I. Antiokhos'un kendisini "filoroman" yani "Roma Dostu" olarak nitelemesine rağmen Roma ile kurulan dostluk tek başına bir anlam taşımamaktaydı. Roma ile olan ittifakı dengeleyebilecek bir başka güç gerekmekteydi. Bir başka devletle ittifak kurmanın bilinen en etkili yollarından biri olan evlilik yolunu kullanan I. Antiokhos kızı Laodice'yi Parth Prensi II. Orodes ile evlendirmiştir. Kısa süre sonra Parth tahtına geçen II. Orodes bu evlilikten dolayı Kommagene Krallığı topraklarından uzak durmuş ve Fırat Nehri'nin batısına geçmemiştir.

Roma'dan sonra dönemin en büyük ikinci gücü olan Partlarla böyle bir ittifakın yapılması I. Antiokhos hayatta olduğu sürece krallığını devamını garanti altına almıştır. I. Antiokhos'un gerçekleştirdiği bir diğer evlilikle de diğer kızını Atropatene Kralı I. Artavasdes'e vermiştir.

Bu evlilik hakkında antik kaynaklarda yeteri kadar bilgi bulunmamasına rağmen Atropatene Krallığı'nın Kommagene Krallığı'na coğrafi olarak uzak olması bu evliliğin sağladığı ittifakın önemli sonuçları olmasını engellemiştir. I. Antiokhos bir taraftan Roma diğer taraftan Parth ittifaklarıyla yaklaşık çeyrek asır süresince barış ve refah içinde ülkesini idare etmiştir. Bu barış dönemi Parthların Roma topraklarına saldırmamasıyla sona ermiştir.

I. Antiokhos bu saldırı üzerine belki de hayatının en zor kararını vermek zorunda kalmış ve iki müttefikinin arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştır. Bu noktada I. Antiokhos Parthların tarafında yer almıştır. Bunun nedeni kızının düşman elinde kalmasını istememesi olabileceği gibi krallığının geleceğini Parthların devamında görmesi de olabilir.

I. Antiokhos dünyanın en güçlü ordusu kabul edilen Roma lejyonları karşısına beklenilmeyen büyük bir zafer kazanmıştır. Bu zafer I. Antiokhos büyük bir özgüven kazandırdığı gibi ileri yaşının da verdiği gururla kendisinde tanrılık özellikleri bulmaya başlamıştır. Bunun ipuçlarını Nemrut Dağı'nda yaptırdığı mezardaki yazıtında bulmaktayız.

M.Ö. I. yüzyılın en büyük siyasetçisi kabul edilebilecek olan I. Antiokhos yaklaşık 40 yıl boyunca evliliklerle kurduğu müttefiklikleri kullanarak ülkesini zenginlik ve refah içinde yönetmiştir.

ANTİK KAYNAKLAR

- Plutarkhos, *Bioi Paralleloi (Lucullus)*, (Çev: B. Perin), London, 1914. (Loeb).
Cassius Dio, *Historia Romana*, (Çev: E. Carry), London, 1954. (Loeb).
Arrianos, *Anabasis*, (Çev: P.A. Brunt), London, 1976-1983. (Loeb).
Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*, (Çev: J.C. Rolfe), London, 1962. (Loeb).
Plutarkhos, *Bioi Paralleloi (Pompeius)*, (Çev: B. Perin), London, 1968. (Loeb).

KAYNAKLAR

- Akurgal, Ekrem (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Tübitak Yayınları.
Alp, Sedat (2001). *Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: Tübitak Yayınları.
Altman, Amnon (2012). *Tracing the Earliest Recorded Concepts of International Law*. Brill Press.
Andrade, N. J. (2009). *"Imitation Greeks": Being Syrian in the Greco-Roman World (175 BCE--275 CE)*. ProQuest Publishers.
Assmann, Jan (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press.
Başgelen, Nezih (1998). *Tanrılar Dağı Nemrut Nemrut: Mountain Of The Gods*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Bevan, E.R. (1873). *The House of Seleucus*. Kessinger Publishing.
Blaylock, S. R. ve French, D. H. (1990). "The Adiyaman Survey: An Interim Report" *Anatolian Studies*, 40, 81-135.
Blundell, Sue (1995). *Women in Ancient Greece*. Harvard University Press
Boak, A.E. ve Sinnigen, W.G. (1965). *A History of Rome to 565 A.D.* Macmillan Press.
Bowersock, G. W. (1983). *Roman Arabia*. Harvard University Press.
Braund, David (1996). *The Roman Army in the East*. Journal of Roman Archaeology.
Briant, Pierre (2002). *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*. Librairie Artheme Fayard Press.
Bryce, Trevor (1999). *The Kingdom of the Hittites*. Oxford University Press.

- Bryce, Trevor (2003). *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East: The Royal Correspondence of the Late Bronze Age*. Routledge Press.
- Bunson, Matthew (2002). *Encyclopedia of the Roman Empire*. Facts on File Inc.
- Burney, C. A. (2004). *Historical Dictionary of the Hittites*. Scarecrow Press.
- Butcher, Kevin (2003). *Roman Syria and the Near East*. British Museum Press.
- Chahin, Mack (2001). *The Kingdom of Armenia: A History*. Curzon Press.
- Chamoux, Francois (2003). *Hellenistic Civilization*. Blackwell Publishing.
- Charlesworth, M.P.(1974). *Trade-routes and Commerce of the Roman Empire*. Ares Publishers.
- Chavalas, M. W. (2006). *Ancient Near East: Historical Sources in Translation*. John Wiley & Sons Press.
- Collins, B. J. (2008). *The Hittites and Their World*. Brill Press.
- Crothers, L.W. (1998). *Inscribing Virtue, Terms of Order for Two Kings: Antiochus Theos I of Commagene and Asoka*. Indiana University Press.
- Crowther, C. ve Facella, M. (2003). "New Evidence for the Ruler Cult of Antiochus of Commagene from Zeugma," *Asia Minor Studien* 49, 41-80.
- Cummings, L.V. (2004). *Alexander the Great*. Grove Press.
- Darga, A. M. (1984). *Eski Anadolu'da Kadın*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Diakonoff, I. M. (1991). *Early Antiquity*. University of Chicago Press.
- Dignas, B. ve Winter, E. (2007). *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*. Cambridge University Press.
- Dörner, F. K. (1967). "Zur Rekonstruktion der Ahnengalerie des Königs Antiochos I. von Kommagene," *Istanbul Mitteilungen* 17, 195-210.
- Durmuş, İlhami (1997). "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", *Ankara: Belleten* 61, 231, 273- 286
- Duymuş, H.H. (2009). *Antik Doğu'da Siyasi Evlilikler*. Cinius Yayınları.
- Düppenbecker, V. ve Fitzner, B. (1991). "Gesteinseigenschaften und Verwitterungszustand der Monumente auf dem Nemrud Dag," *Begleitheft zur Sonderausstellung Nemrud Dag – Neue Methoden zur Archäologie*, 39-45.
- Edwell, Peter (2007). *Between Rome and Persia, The Middle Euphrates,*

- Mesopotamia and Palmyra Under Roman Control*. Routledge Press.
- Erzen, Afif (1992). *Doğu Anadolu ve Urartular*. Türk Tarih Kurumu.
- Farrokh, Kaveh (2007). *Shadows in the Desert: Ancient Persia at War*. Osprey Publishing.
- Fletcher, Joann (2000). *Chronicle of a pharaoh: the intimate life of Amenhotep III*. Oxford University Press.
- Fox, R.L. (1974). *Alexander the Great*. Dial Press.
- Gates, Charles (2011). *Ancient Cities*. Taylor & Francis Publishing.
- Goell, Theresa (1957). "The Excavations of the 'Hierothesion' of Antiochos I of Commagene on Nemrud Dagh (1953-1956)," *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 147, 4-22.
- Goell, Theresa ve Bachmann, H. G. (1996a). *Nemrud Dağı: Text*. Eisenbrauns Press.
- Goell, Theresa (1996b). *Nemrud Dagi: the " Hierothesion" of Antiochus I of Commagene : results of the American excavations*. Eisenbrauns Publishing.
- Goodman, M. ve Sherwood, J. (1997). *The Roman World 44 BC-AD 180*. Routledge Press.
- Green, Peter (1993). *Hellenistic History and Culture*. University of California Press.
- Greenspahn, F. E. (2003). *An Introduction to Aramaic*. Brill Press.
- Günaltay, M. Ş. (1987). *Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark Elâm ve Mezopotamya*. T.T.K Basımevi.
- Halaçoğlu, Yusuf ve Süslü, Azmi (1995). *Türk Tarihinde Ermeniler*. Sistem Ofset Baskı
- Hamblin, W. J. (2006). *Warfare in Ancient Near East*. Taylor & Francis Publishing.
- Hekster, O. ve Fowler, R. (2005). *Imaginary kings: royal images in the ancient Near East, Greece and Rome*. Franz Steiner Verlag Press.
- Hitti, P.K. (2004). *History Of Syria: Including Lebanon And Paletsine*. First Gorgias Press.
- Huzar, E.G. (1978). *Mark Antonius, a Biography*. Minnesota Uiversty Press.
- Kann, R. A. (1974). *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*. University of California Press

- Karauğuz, Güngör (2002). Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri. Çizgi Kitabevi.
- Karras - Klapproth, Margarete (1988). *Prosopographische Studien zur Geschichte des Partherreiches auf der Grundlage antiker literarischer Überlieferung*. In Kommission bei R. Habelt.
- Kaser, Karl (2011). *The Balkans And The Near East: Introduction To A Shared History*. LIT Verlag Münster.
- Kınal, Füzuzan (1962). *Eski Anadolu Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kitchen, K. A. (1962). *Suppiluliuma and the Amarna pharaohs: a study in relative chronology*. Liverpool University Press.
- Kuhrt, Amélie (1995). *The Ancient Near East, C. 3000-330 BC*. Routledge Publishing.
- Kuhrt, Amélie (2009). *The Persian Empire: A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*. Taylor and Francis Press.
- Leick, Gwendolyn (2007). *The Babylonian World*. Routledge Press.
- Lipinski, Edward (2006). *On the Skirts of Canaan in the Iron Age: Historical and Topographical Researches*. Peeters Publishers.
- Mackay, C.S. (2004). *Ancient Rome: A Military and Political History*. Cambridge Press.
- Mansel, A. M. (1971). *Ege ve Yunan Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Marsman, H. J. (2003). *Women in Ugarit and Israel: Their Social and Religious Position in the Context of the Ancient Near East*. Brill Press.
- Mayor, Adrienne (2009). *The Poison King: The Life and Legend of Mithradates, Rome's Deadliest Enemy*. Princeton University Press.
- Mcging, B.C. (1986). *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*. Brill Press.
- McIntosh, Jane (2005). *Ancient Mesopotamia: New Perspectives*. Abc- Clio Publishing
- Millar, Fergus (1993). *The Roman Near East 31 BC-AD 337*. Cambridge Press.
- Moscatti, Sabatino (1998). *The Phoenicians*. I.B.Tauris Publishers.
- Öztuna, Yılmaz (1989). *Devletler ve hânedanlar: İlk çağ ve Asya-Afrika devletleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Podany, A. H. (2010). *Brotherhood of Kings: How International Relations Shaped the Ancient Near East*. Oxford University Press.

- Rawlinson, George (1893). *The Story of Parthia*. G. P. Putnams Sons Press.
- Redgate, A.E. (1998). *The Armenians*. Blackwell Publishing.
- Roaf, Michael (1992). *Mesopotamia and the ancient Near East*. Stonehenge Press.
- Ross, Martha (1978). *Rulers and Governments of the World: Earliest Times to 1491*. Bowker Press.
- Roux, Georges (1996). *Ancient Iraq*. Penguin Press.
- Rubin, B. B. (2009). *(Re)presenting Empire: The Roman Imperial Cult in Asia Minor, 31 BC--AD 68*. ProQuest Publishing.
- Sagona, Antonio (2006). *The Heritage of Eastern Turkey: From Earliest Settlements to Islam*. Macmillan Education Publications.
- Sands, P. C. (2009). *The Client Princes of the Roman Empire Under the Republic*. Cornell University Library.
- Seager, Robin (2002). *Pompey the Great: A Political Biography*. Blackwell Publishing.
- Seton Llyod (2003). *Türkiye'nin Tarihi*. Çev. Ender Varinlioğlu. Tübitak Yayınları.
- Sicker, Martin (2000). *The Pre-Islamic Middle East*. Greenwood Publishing.
- Smith, William (2006). *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. Kessinger Publishing.
- Snell, D. C. (2005). *A Companion to the Ancient Near East*. John Wiley & Sons Press.
- Southern, Pat (1998). *Mark Antony*. Tempus Press.
- Stoneman, Richard (1997). *Alexander the Great*. Routledge Press.
- Sullivan, Richard (1978). "The Dynasty of Commagene," in ANRW II 8, 732-98.
- Sullivan, Richard (1990). *Near Eastern Royalty and Rome, 100-30 BC*. Toronto University Press.
- Tetlow, E. M. (2004). *Women, Crime and Punishment in Ancient Law and Society: Volume 1: The Ancient Near East*. Continuum International Publishing.
- Ussher, James (2003). *The Annals of the World*. Master Books.
- Ünal, Ahmet ve Girginer, K. S. (2007). *Kilikya-Çukurova: İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*.

Homer Kitabevi.

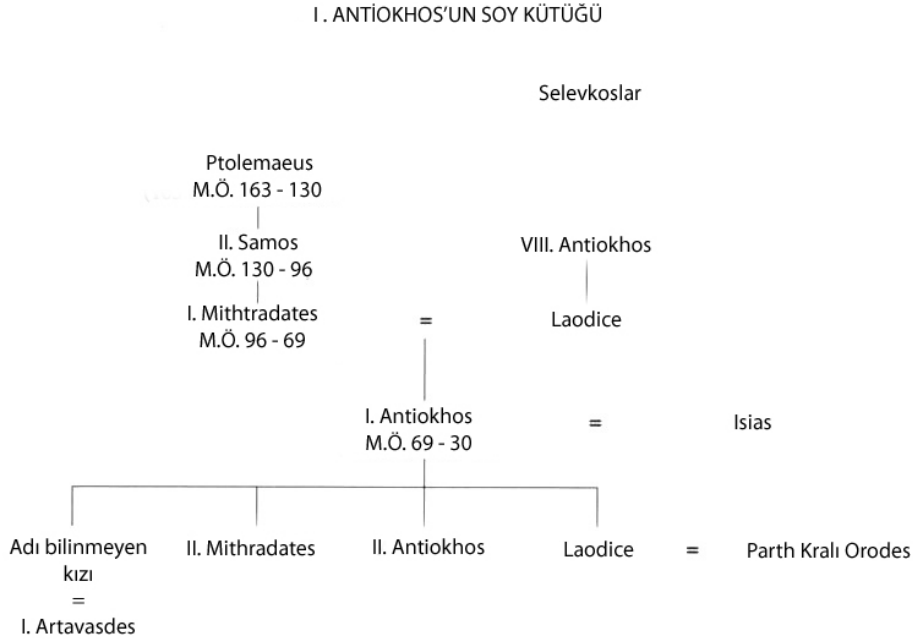
Verstandig, Andre (2001). *Histoire de l'empire Parthe*. Le Cri édition

Wilkinson, Sam (2005). *Caligula*. Routledge Press.

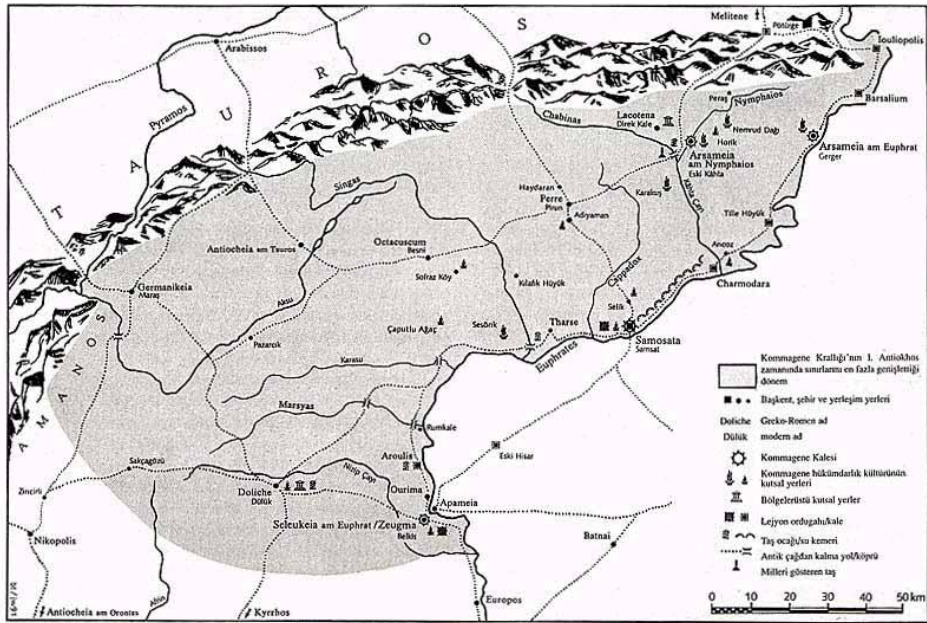
RESİMLER VE HARİTALAR LİSTESİ

Tablo 1	Tarafımdan çizilmiştir. (Tarihler yaklaşık olarak verilmiştir.)
Harita 1	http://www.adiyamanli.org/nemrut_pics/map_mt_nemrut_big.jpg
Harita 2	http://riversfromeden.wordpress.com/2011/11/22/parthians-at-philippi/
Resim 1	http://www.adiyamanli.org/nemrut_pics/n9.jpg
Resim 2	http://www.adiyamanli.org/nemrut_pics/pic5.jpg
Resim 3	http://www.adiyamanli.org/nemrut_pics/n1.jpg
Resim 4	http://www.adiyaman.gov.tr/default_B0.aspx?content=1147

ANTİKÇAĞDA EVLİLİKLERLE KURULAN MÜTTEFİKLİKLER: I. ANTİOKHOS

Tablo -1: I. Antiokhos'a ait soy kütüğü

Harita 1 : Kommagene Krallığı

Harita 2: M.Ö. 50 Ön Asya

Resim 1 : Doğu Terası

Resim 2 : Batı Terası

Resim 3: Tümülüs

Resim 4